
OSVRT NA NEKA PITANJA DRŽAVNOG PROTOKOLA

Ilija Despotović

This text is a review of the issues of the state protocol in Montenegro. It contains some notes on certain examples of gaps in protocol ceremonies and procedures, which can not be taken as a characteristic of ordered states. After five years of independence, Montenegro should define more precisely the content of the state protocol, especially with regard to the ceremonial marking of the Independence Day and the Day of Sovereignty because the protocol is one state's mirror.

Crna Gora je pet godina nezavisna, suverena, država. Vrijeme nakon referenduma, međutim, moglo je biti znatno bolje iskorišćeno da se političko-formalna odluka o obnovi državnosti dosljedno primijeni u praksi, da se, u određenom smislu, „operacionalizuje“, da se praktično izrazi i konkretizuje. Pored ostalog, to podrazumijeva i njen nominalno-vizuelni aspekt, odnosno, da se, u skladu sa nezavisnošću države, promijene i sami nazivi ranijih „republičkih“ institucija i organa, zamjenom, tamo će je to cjelishodno, te odrednice u „državnu“. I dalje u nazivu većine njih imamo oznaku „republički“ ili „republička“, umjesto da se to zamijeni sa „državni“ ili „državna“. Na primjer, umjesto Republički zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture da se ozvaniče državni zavodi. I svuda će je do sada bio prefiks „republički“ da se to preimenuje u „državni“.

Tim prije, jer je Crna Gora po obliku vladavine republika, ali u zvaničnom nazivu nema taj atribut. Svakako, potrebno je, u ovom smislu, realizovati i dosljednu upotrebu državnih simbola-grba, zastave i himne. Na zgradama mnogih škola vidimo državne zastave, ali to nije svuda dosljedno primijenjeno.

I nije riječ samo o školama, nego bi trebalo zastave istaći i na drugim državnim ustanovama. Nažalost, bili smo svjedoci ove godine, da državne zastave nijesu bile istaknute 21. maja, na Dan nezavisnosti, ni na zgradama u kojima se nalaze neka ministarstva i drugi državni organi. Čak i neki granični prelazi nijesu u tom pogledu vizuelno-identitetski adekvatno uređeni. Na graničnom punktu Ranče, kod Pljevalja, na primjer, postoji veliki pano sa grbom opštine Pljevlja, što je apsolutno neprihvatljivo. Kad na tom punktu iz Srbije ulazite u Crnu Goru, dočekuje vas opštinski, a ne državni grb. Na istom prelazu, kad iz Crne Gore ulazite u Srbiju, prvo što vas dočeka je veliki bilbord sa dvojezičnim natpisom-Dobrodošli u Srbiju. Niđe se ne pominje opština Prijepolje, kojoj pripada taj granični prelaz Srbije. Ovo mogu izgledati kao nevažna, sporedna, pitanja. Ipak, nije tako. U konkretnom slučaju, kad je riječ o graničnom prelazu Ranče, dobrodošlica sa lokalnim simbolima Pljevalja može da sugerise i određeni politički stav-da putnici iz Srbije ne ulaze u Crnu Goru, u drugu državu, nego u opštinu Pljevlja. Kad se zna odnos političkih snaga u toj opštini, onda takva „oprema“ pomenutog graničnog prelaza možda i nije slučajna.

Neujednačena protokolarna praksa

U ovom prilogu, ipak, više će biti riječi o nekim konkretnim pitanjima koja se odnose na protokolarno-ceremonijalni aspekt suverenosti, nezavisnosti, državnosti. Vrijeme je da se i tim pitanjima

posveti veća pažnja, odnosno, da se krene u definisanje sveukupnog državnog protokola koji bi, osmišljenim sadržajem, ali i praktičnim rješenjima, bio primjeren punoj suverenosti i državnosti. Svakako, ovo nije zalaganje za puku formu, za nekakvo ceremonijalno kićenje državnosti, nego pokušaj da se skrene pažnja na značaj protokola, na vezu između suštine suverenosti, nezavisnosti i državnosti, s jedne, i protokola, s druge strane. Čini se da u tom domenu imamo mnogo nedosljednosti, nesređenosti, neujednačenosti, pa, reklo bi se, i improvizacija. Još nije definisan državni protokol kao cjelina ceremonijalnih postupaka i aktivnosti koje su sastavni dio poslova državnih zvaničnika i državne politike. To pokazuje, prije svega, osvrt na unutrašnji aspekt državnog protokola, a, konkretno, tiče se, u prvom redu glavnih državnih praznika. Sada imamo dva takva praznika- 21. maj, kao Dan nezavisnosti i 13. jul, kao Dan državnosti. Suštinski, u političkom značenju, to su dva ista praznika. Ipak, razlikuju se nominalno, ali i u nekim drugim aspektima. Zato bi valjalo da se bliže, preciznije, definišu ta dva praznika-šta je Dan nezavisnosti, a šta Dan državnosti, kako obilježavati jedan, a kako drugi praznik.

Svakako, to podrazumijeva i protokolarno „diferenciranje“ načina obilježavanja 21. maja i 13. jula. Sada se ta dva praznika preklapaju i sasvim poistovjećuju, a njihovo obilježavanje je, uglavnom, stereotipno. Što se tiče samog protokola, u vezi sa tim praznicima, čini se kao da je to prepušteno shvatanju i doživljaju pojedinaca, odnosu samih državnih zvaničnika prema tim praznicima. Predsjednik Skupštine Crne Gore Ranko Krivokapić, na primjer, polaže vijenac na Njegošev mauzolej na Lovćenu. Sam, bez drugih državnih funkcionera! Glavni državni prijem, povodom državnih praznika, do sada je priredivao bivši premijer Milo Đukanović, iako, po svim pravilima, ta obaveza pripada šefu države, dakle, predsjedniku Crne Gore.

Krivokapićevo polaganje vijenca na grob Njegoša je, čini se, više izraz odnosa same partije čiji je on čelnik, pa i njega samog, prema pitanjima državnosti Crne Gore.

Moguće je da na protokolarno-ceremonijalne aktivnosti utiču i međupersonalni odnosi državnih zvaničnika, a ako je to tačno, onda je problem dodatno veći. U svakom slučaju, niti je protokol puka praznična i prigodna ceremonijalna procedura, niti smije da trpi zbog ličnih odnosa među državnim zvaničnicima.

Neujednačenost u protokolu ispoljava se, što je možda veći problem, i u čestitkama pravoslavnih vjerskih praznika, koje upućuju najviši državni zvaničnici. Poruke te vrste, zavisno od pojedinaca, šalju se na različite adrese- jedan od njih upućuje ih mitropolitima Crnogorske pravoslavne crkve i Srpske pravoslavne crkve (SPC) drugi samo mitropolitu SPC i pravoslavnim vjernicima i svještenstvu, dok je bivši premijer čestitke slao samo „pravoslavnom svještenstvu i vjernicima“. To nije jedino pitanje na kome najviši državni funkcioneri pokazuju međusobno različite stavove o važnim društvenim i političkim pitanjima. I sam protokol, dakle, pokazuje da nije ujednačen stav prema pitanju statusa Crnogorske pravoslavne crkve. I, uopšte, protokol otkriva nekonzistentnost odnosa u državnom rukovodstvu prema nekim bitnim pitanjima državnosti Crne Gore.

Reprezentativnost spomenika

S druge strane, postavlja se pitanje protokolarne, ali i stvarne, reprezentativnosti, u državnom, državotvornom, smislu, određenih objekata, mjesta, spomenika. To je naročito važno u pogledu spoljnog aspekta državnog protokola, u onom dijelu kad u njemu učestvuju visoki inostrani gosti države Crne Gore. U tom smislu, postavlja se pitanje - da li Crna Gora ima državne

objekte, ili, tačnije, mjesta koja c j e l o v i t o reprezentuju njenu državnost, nezavisnost, njenu istoriju i stremljenja budućnosti, odnosno, koji su to objekti, koja mjesta, i da li su u svemu pripodobljena da služe i ceremonijalno-protokolarnoj svrsi. U tom kontekstu, naravno, potrebno je potpunije „analizirati“ sva sadašnja mjesta koja su, na ovaj ili onaj način, uključena u državni protokol. Svakako, i Njegošev spomenik na Lovćenu. Da li je pjesnikov Mauzolej, u punom smislu, državno reprezentativan objekat? Drugim riječima, može li Mauzolej biti mjesto koje će posjećivati najviši gosti Crne Gore iz drugih država, da li je taj spomenik „podesan“, ne samo s obzirom na reljefni ambijent i sam pristup Mauzoleju, za državni protokol?

Njegoš je, ipak, više pjesnik, duhovnik, filozof nego državnik. Od Njegoša, u državotvornom smislu, veći značaj imaju Petar Prvi Petrović, kralj Nikola, svakako, pa, čak, i knjaz Danilo Petrović. Čiji spomenik, prema tome, može biti državno reprezentativan, koje mjesto, koja ličnost, koji državnik, ima najreprezentativnija značenja državnog, državotvornog kulta? Nažalost, knjaz Danilo, iako je za desetak godina vladanja mnogo učinio za identitet države Crne Gore, a najviše time što je odvojio državu od crkve, i nema svoj spomenik!

I nastavimo sa pitanjima, jer, kako stvari zasad stoje, razmatranje protokola može se ograničiti samo na pitanja, na iskazivanje nedoumica. Šta su, prema tome, u ceremonijalno-protokolarnom smislu neki drugi spomenici, prije svega, spomenik kralju Nikoli ispred zdanja Skupštine Crne Gore, ili Spomenik Partizanu borcu na Gorici? Spomenik na Gorici je za naše prilike, vizuelno, arhitektonski, prilično reprezentativan objekat. Sam spomenik, ali i staza kojom se njemu pristupa ostavljaju utisak veličine, dostojanstva, simbolike i snage pijeteta. Ipak, to je spomenik oslobodiocima samo iz jednog rata, Narodno-oslobodilačkog, a Crnogorci

su imali još jedan oslobodilački rat, Prvi svjetski, kao i niz velikih oslobodilačkih, pobjedničkih, bitaka - Martinići, Krusi, Vučji Do... Kako sve te ratove i bitke objediniti, u simboličkom i suštinskom značenju? Kako ih „spojiti“ i u protokolarnom smislu? Da li, recimo, treba razmišljati da Crna Gora podigne jedinstven spomenik svim svojim oslobodiocima, svim borcima za njenu državnost i nezavisnost? Doduše, to ne bi mogao biti spomenik „neznanom junaku“, jer su se u Crnoj Gori junaci uvijek znali i znaju. Junaštvo ovđe, jednostavno, ne može biti „neznano“.

Da li, na primjer, uz određenu „rekonstrukciju“ i „doradu“, pa i nominalnu korekciju, tu ulogu može preuzeti sam Spomenik Partizanu borcu na Gorici. Spomenik je, dakle, već prilično reprezentativan, a u glavnom je gradu. I vrlo je blizu, a sve to preporučuje ga kao kultno mjesto koje bi se uključilo u državni protokol. Spomenik na Gorici, prije svega, ima karakteristike onih spomenika koje, u drugim zemljama, uz posebne počasti, posjećuju visoki inostrani državnici. Zašto ne bi Spomenik na Gorici posjećivali i naši najviši inostrani gosti, đe bi, u skladu sa državnim protokolom, polagali, recimo, vijence, đe bi, u svako doba godine, mogla da se priredi i počasna četa za doček najviših državnika. U tom slučaju, drugi spomenici, druga kultura mjesta, svakako, ne bi bila zanemarena. I njima bi, svakakio, trebalo dati određenu protokolarnu svrhu, ali sve to treba u potpunosti sagledati i zakonom definisati. Sada, u svemu tome, vlada neka vrsta konfuzije, protivrječnosti, nesređenosti.

Protokol - po Bečkoj konvenciji

No, prije nego što ukažemo na još neke aspekte državnog protokola, odnosno, na pitanja koja traže precizniji odgovor, valja podsjetiti na ono što bismo mogli nazvati „teorija“ protokola.

Šta je protokol i koji je njegov smisao? Višegodišnji šef državnog protokola u Crnoj Gori, najbolji poznavalac te prakse u našoj zemlji, Milan Mišo Brajević izdao je 2009. godine knjigu pod naslovom „Promenada kroz svijet protokola“. Tu imamo sva glavna „teorijska“ objašnjenja, a predstavljena je i protokolarna praksa u Crnoj Gori, sa usputnim osvrtima na istorijat protokola u našoj državi. Naziv protokol, navodi Brajević, sadrži dvije grčke riječi protos-prvi i kolla-lijepak. Riječ protokollon ima značenje - naljepnica, vrpca ili pečat na svitku papirusa, s podacima o sadržaju napisanog na njemu. Suština značenja je da se tako svemu tome da karakter autentičnosti, izvornosti.

Neku vrstu protokolarnih pravila, pravila ponašanja u raznim životnim situacijama, srijećemo kod starih Egipćana, posebno kod smrti. Bliskoistočne države su, takođe, u davna vremena međusobno razmjenjivale poslanike, ambasadore, što je, svakako, bilo praćeno određenim pravilima ponašanja u takvim prilikama. U srednjem vijeku, kada su gradovi na području Italije bili zasebne državice, takođe, razmjenjivale su ambasadore, uz određena protokolarna pravila. Prvu knjigu, teoriju, o protokolu napisao je Italijan Baldasare Kastiljone. Knjiga nosi naslov „Dvorjani“ i u njoj su postavljena pravila ponašanja dvorjana.

Temelji modernog državnog protokola, podsjeća Brajević, postavljeni su na Bečkom kongresu, 1815. godine. Tada su utvrđeni kriterijumi u određivanju prvijenstva među državama. Prihvaćeno je pravilo jednakosti svih država, bez obzira na njihovu veličinu i moć. Brajević navodi veći broj definicija protokola. Pomenimo samo neke od njih- skup diplomatskih propisa o ceremonijalu koga se treba pridržavati u prepisci, na sastancima i u zvaničnim odnosima s predstavnicima domaće i strane vlasti; djelatnost koja osmišljava, organizuje i provodi

određeni događaj, projekat ili program, uz primjenu određenih pravila, običaja, tehnika i metoda; protokol je forma hijerarhijskog reda, izraz dobrih manira između nacija, zbirka pravila ponašanja za vlade i njihove predstavnike u zvaničnim i privatnim prilikama.

Protokol nije samo ceremonijal i kurtoazija, nego predstavlja ukupan način ophođenja u svim službenim situacijama, obuhvata sve aspekte komunikacije, dogovora i pregovora, jer uključuje ophođenje s drugim osobama, kako na međunarodnom planu, tako i u unutrašnjim aktivnostima države (M. Brajević).

Protokol nije ograničen samo na diplomate, već uključuje sve osobe koje se nađu u situaciji da javno istupaju i komuniciraju na međunarodnom i domaćem planu.

U užem smislu, protokol podrazumijeva pravila i postupke u određivanju reda prvijenstva zvanica na javnim i privatnim skupovima, pravila ceremonijala i etikecije, zatim, organizaciju, sadržaj i ceremonijal nekog događaja u kome učestvuju najviši državni funkcioneri, bilo da su to događaji u zemlji, koji imaju nacionalni značaj ili, pak, događaji koji se tiču posjeta stranih državnika.

Protokol, u širem smislu, odnosi se ne samo na pravila ophođenja, na ceremonije, na međusobno obraćanje visokih zvanica, na njihovu komunikaciju, nego i na pravila odijevanja u određenim prilikama, na organizaciju zvaničnih objeda i pravila ponašanja na njima, na meni u takvim prilikama, na dodjelu odlikovanja, na izražavanje raznih počasti, živima i mrtvima, na upotrebu državnih simbola, jednom riječju, na sve što se tiče ostvarivanja uloge i funkcije državnih organa i zvaničnika, na međunarodnom i domaćem planu.

Pravila protokola su utvrđena Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima 1961. godine, kao i Bečkom konvencijom o

konzularnim poslovima 1963. godine. U Crnoj Gori određena protokolarna pravila su važila još za vrijeme vladavine Petra II Petrovića Njegoša, kasnije, i knjaza Danila, a posebno na dvoru knjaza / kralja Nikole.

Prva pravila crnogorskog protokola

Prva dokumenta o pravilima protokola donijelo je Predsjedništvo Socijalističke Republike Crne Gore, 1978. godine, kada je na njegovom čelu bio Veljko Milatović. Njima su regulisana najvažnija pitanja iz ove oblasti. Ipak, nameće se potreba definisanja protokola u jednom, koliko je moguće, sveobuhvatnom aktu koji bi „razradio“ sve aspekte tog važnog dijela državnih poslova i aktivnosti.

Državni protokol, svakako, nije puka ceremonijalnost i proceduralni bonton. Kroz protokol se manifestuju državotvornost, državnost, državna strategija i politika, pa, zašto da ne, i ukupna civilizacijska filozofija jedne države, društva, njihove glavne vrijednosti. Protokol, prema objašnjenju Brajevića, doprinosi izgradnji i održavanju pozitivne atmosfere, pomaže izgladivanju sporova i nesuglasica.

Moglo bi se reći da protokol, u najširem smislu, predstavlja logističku podršku ostvarivanju opštih državnih i nacionalnih interesa, političkih strategija i opredjeljenja. Kroz protokol, koliko god to izgledalo manje značajno, gotovo nevidljivo, doprinosi se jačanju unutrašnjeg sklada u državi, u društvu. Protokol je prefinjena, samo naizgled, ceremonijalno-proceduralna, praksa u ponašanju državnih zvaničnika i u organizaciji i definisanju karaktera posjeta inostranih državnika.

Protokol i karakter društva

U tom kontekstu, valja iznijeti još neke opservacije koje se tiču uloge i funkcije državnog protokola, u najširem smislu, u Crnoj Gori. Pitanje bi se moglo postaviti uslovno - da li i kroz državni protokol adekvatno iskazujemo, pokazujemo, manifestujemo, cjelinu unutrašnjeg političkog bića, ukupne odnose u crnogorskom društvu i državi.

Crnu Goru, pored ostalog, s pravom smatramo multietničkom, multikulturalnom i multireligijskom državom. To su, svakako, vrijednosti koje su odavno ovde ukorijenjene, ali i vrijednosti koje je preporučuju za modernu Evropu i svijet. Stoga, te činjenice treba manifestovati i kroz državni protokol.

Uzmimo za primjer vjerske objekte. Crna Gora ima tri veoma reprezentativna sakralna zdanja - Cetinjski manastir, Katedralu Svetog Tripuna u Kotoru i Husein pašinu džamiju u Pljevljima. Njima su zastupljene sve tri konfesije, odnosno, hrišćanski dualizam i islam. Pa i njihova geografska lokacija kao da je pomogla da se tim objektima manifestuje multikulturalnost i multikonfesionalnost Crne Gore. Manastir na Cetinju, sjedište crnogorske državnosti, kotorska katedrala, reprezentativna u svakom pogledu i pljevaljska džamija, najviša te vrste u Evropi, ne mogu biti van kataloga i protokolarnih destinacija u Crnoj Gori.

Bilo bi idealno kada bi se, državnim protokolom, obezbijedilo da najviši državnici koji dolaze u Crnu Goru, posjete ta sva tri sakralna zdanja. Ili, barem, u određenim prilikama. Možda to uvijek nije izvodljivo, možda nije ni racionalno, ali takvom protokolarnom agendom slali bismo svijetu poruku - da mi, zaista, držimo do temeljnih principa ove države, u ovom slučaju, do multikonfesionalnosti. Naravno, nije uvijek moguće

svoje državno-političke i protokolarne obzire nametati inostranim gostima, ali, u nekom širem smislu, domaćin je taj koji gostu, i u diplomatskoj komunikaciji, određuje, ili sugeriše, šta će posjetiti.

Kako bilo, državni protokol nezavisne Crne Gore treba svestranije sagledati, sadržajno obogatiti, suštinski mnogo bolje osmisliti i dovesti ga u čvršću vezu sa temeljnim principima ove države, njene istorije i savremene državne strategije. Ne može se državni protokol ograničavati na ceremoniju dočeka na podgoričkom aerodromu, na Predsjedničku rezidenciju na Cetinju, na Miločer i, eventualno, posjetu Kotoru. Potrebna je i u tom smislu regionalna ujednačenost, „ravnopravnost“. Naravno, bez usiljenosti, lokalističkih manira, improvizacija i uz poštovanje racionalnosti. Za „izgradnju“ takvog državnog protokola, treba biti objektivan, potrebno je vrijeme. Ništa ne treba mijenjati na brzu ruku. Ali, ne treba se ni prepustiti stereotipima, učmalosti, jednoličnosti, inerciji, birokratsko-proceduralnom otaljavanju naučenih (i preuzetih) protokolarnih pravila i lekcija. Svakako, i u državnom protokolu postoji ono što se naziva kreativnost. U Crnoj Gori, sa tek obnovljenom državnošću, u tom domenu ima izazova.

Jedna od ključnih odrednica naše države je i njena ekološka strategija. Zar se ne bi to moglo izraziti i kroz državni protokol. Posjete spomenicima i drugim kulturnim mjestima i ne moraju uvijek biti u prvom planu državnog protokola. Zar ne bismo, na primjer, mogli da odredimo lokaciju, prostor, za ekološku baštu, nešto slično „parku prijateljstva“? Nju bi, recimo, mogli da „njeguju“ upravo inostrani državnici, prilikom gostovanja kod nas, ili ambasadori drugih zemalja u našoj državi. Mogao bi se naći način uključivanja te ideje i u državni protokol. Trebalo bi, takođe, razmišljati i o tome šta bi mogao da bude autentični

---

crnogorski poklon koji bi se uručivao državicima drugih zemalja i drugim visokim inostranim gostim. Nema sumnje, čak kroz to pitanje se može izraziti državnost, pa i i naš kulturno-civilizacijski kod.

Sve u svemu, ako ništa drugo, sve ovo što je ovde izneseno može biti povod za razmišljanje o našem državnom protokolu. Tim prije, što, kako navodi Milan Brajević, moderni protokol postaje jednostavniji, sa manje formalnosti. U naše vrijeme, obilježeno opštim „marketingom“, ne samo u ekonomiji, i onim što se označava kao promocija sopstvenh interesa, mogućnosti predstavljanja države su veoma različite. Osmišljeni, ali, svakako, racionalizovani, odmjereni, kulturni, državni protokol može i sam pozitivno uticati na unutrašnje odnose u zemlji, ali i na njenu međunarodnu afirmaciju. Jer, sasvim razumljivo, državni protokol nije sam sebi svrha. Protokol je, kao što je napisao ministar vanjskih poslova Crne Gore Milan Roćen, u predgovoru Brajevićevoj knjizi, ogledalo države.